

Boraltan köprüsi gyrgynçylygy

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Boraltan köprüsi gyrgynçylygy GARDAŞYNYŇ GANYN DÖKEN GARDAŞLAR

• BORALTAN KÖPRÜSI GYRGYNÇYLYGY

Boraltan köprüsuniň üstünde bolan gyrgynçylyk. 1945-nji ýyl... Türkiýe şol wagtlar özüni "Milli şef" diýip yglan eden Ismet İnönüniň döwrüni başdan geçirýärdi. Ýurduň ýolbaşçysy şol bir wagtyň özünde Respublikan Halk partiýasynyň (RHP) hem başlygydy. Şol ýyl, ýagny, "Milli şefiň" döwründe Azerbaýjandan gaçyp Türkiýä gelen 146 azerbaýjan progressiwi Staliniň hökmürowanlyk sürýän sowet penjesine elin berildi we rehimsizlik bilen öldürildi. Bu hasratly pajygaly waka taryhyň sahypalaryna "Boraltan köprüsi gyrgynçylygy" ady bilen geçdi. Eýsem RHP hökümeti näme üçin göz-görtele bu gyrgynçylyga rugsat berdikä? Geliň, bu soraglaryň jogabyny agtarmaga synaňalyň.

• Boraltan köprüsi gyrgynçylygy

1944-nji ýyla çenli Orta Aziýadaky türki respublikalar we Azerbaýjan SSSR tarapyndan doly basylyp alynypdy. Ganojak

bolşewikler diýdimzor kommunistik häkimiýete garşy gelejekde ýüze çykyp biläýjek iň bir ownuk garşylygy-da düýbi-teýkary bilen ýok etmek isleýärdi. Sowet zulmundan gaçyp, özleriniň gözünde "ene ýurt" hökmünde görülyän Türkiýä gaçyp gelen 146 azerbaýjan Igdiriň gümrükhanasynyň golaýyndan akýan Araz çayynyň üstünden geçýän Boraltan köprüsinden geçip, erkinlige gowuşmagyň begenji bilen türk gümrük postuna gelipdiler.

Şol ýyllar Türkiýe "Milli şef" döwrüniň "Türk ýurdunda Türk men!" diýmegiň jenaýat hasap edilýän döwrüni başdan geçirýärdi. Ýüz kyrk alty sany azerbaýjanly kowumdaşymyzyň Türkiýä gaçandygynyň habaryny alan sowet hökümeti emigrantlaryň dessine yzyna ugradylmagyny talap etdi. Türkiýä sygynan gardaşlarymyz megerem, özleriniň diýdimzor sowet esgerine beriljekdigini ýatsa-tursa oýlaryna-da getiren däldirler. Sebäbi olar ene ýurtdaky ganybir gardaşlarynyň ýanyna gelipdiler we özlerini dünýäniň iň howpsuz ýerinde duýupdylar.

Gynansak-da, "Milli şefiň" türklüge we Türke bolan duşmançylygy bärde-de herekete girip, akla-huşa gelmeýän ähtimallygy, ýagny, Türki sözüň doly manysynda gyrgynçylyga uçratmaga ýeterlik bolupdyr.

Ýüz kyrk alty sany azerbaýjanly gardaşymyzyň Türkiýä sygynandygyny eşiden sowet hökümeti olaryň "sowet raýatydygyny" öňe sürüp, gaçgaklaryň dessine yzyna tabşyrylmagyny talap edýär. Gümrük postunda aljyraňňylyk başlaýar.

Emigrantlar ýa-ha "öz ýurtlaryna" kabul edilmelidi, ýa-da Boraltan köprüsiniň aňyrsynda garaşyp duran sowet wzwodyna tabşyrylmalydy. Emma türk topragyny öpüp-ogşap, türk baýdagyny alynlaryna sylan gaçgaklar gardaş watanynda özlerine hossar çykyljagyna tüýs ýürekleri bilen ynanypdyrlar. Gynansak-da, "Milli şef" Ismet İnöniden diýseň gorkunç buýruk gelipdir: "Şahslary derhal ýurtlaryna gaýdyp beriň!"

Köpriniň beýleki tarapynda ganly dişlerini syrtardyp garaşyp duran orslaryň nähilidigini gowy bilýän emigrantlar türk esgerlerine ýalbaranlaryny gowy gördüler:

– Bizi siz öldüriň, ýöne, gaýrat ediň olara bermäň. Iň

bolmanda, öz ýurdumyzda, öz baýdagymyzyň aşagynda öleliň.

• **"Her niçik-de bolsa ýaşasyn Türkiýe!"**

Esger pahyrlar nä alaç eýlesin. Olar berilen ýowuz görkezmäni ýerine ýetirmäge borçludylar. Türk esgerleriniň eli bilen gaçgaklar baş-başden, on-ondan beýleki tarapa geçmäge mejbur edilýär. Garaşyp duran sowet wzwoody köpriden birinji bolup geçen topary duran ýerinde türk esgerleriniň gözünüň önünde oka tutýar.

Bolýan zatlar bilen ylalaşyp bilmedik gümrük postunyň başlygy gaçgaklary gaýdyp berme işini dessine togtadýar-da, Ankara til kakýar

– Beýleki tarapa geçenleri oka tutýarlar. Näme etmeli?

"Milli şefden" gelen jogap şu bolýar:

– Buýrugy ýerine ýetiriň, ýogsam watan dönükligi bilen jogapkärçilige çekilersiňiz!

Alaşsyzlyk içinde iň soňky gezek gardaşlarynyň ýüzüne garan gaçgaklar ahyrsoňy ýanlary bilen alyp gelen geým-gejimlerini-de taşlap, Boraltan köprüsinden yzlaryna – ölüme tarap ýöräp başlaýarlar. Ajy gözýaşa boglan esgerler olary synlamaga döz gelip bilmän beýlesine öwrülip durýarlar. Gaçgaklaryň ölüme tarap barýarka gygyryp aýdan sözleri bolsa ýürekleri dilim-dilim edýärdi:

– Zyýany ýok, goý, ölen biz bolalyň! Ýaşasyn Türkiýe!

Boraltan köprüsiniň üstündäki gyrgynçylyk bir döwrüň taryhyna gara tegmil bolup giren "utanç zynjyrynyň" diňe bir halkasydyr. Gardaşlarymyzyň garşysyna öz içimizden urlan hanjarlaryň sany barmak basyp sanardan köp. Sowet zulmunda gaçyp halasgär hasap edilen Germaniýa sygyňan on müňlerçe krymly, gazak, özbek, gyrgyz, türkmen, azerbaýjan we ahyska gardaşlarymyz Ikinji jahan urşy tamamlanandan soň dürli ýollar bilen Türkiýä gelenem bolsalar, türk hökümeti olary SSSR-e elinje tabşyryardy. Sowet penjesine düşeniň ykbalynyň näme bilen gutarýany bellidi – ýa ölüňäň konslagerlerdir sürgünlerde gul kimin işledilmeli, ýa-da "ölüm syrtnagynyň" astynda iň soňky demiňi almaly.

• Boraltan köprüsi / elegiýa

Boraltan bir köprüdir, aşar gider Arasy,
Ýuwsaň, Aras suwundan çykmaz ýüznüň garasy.
Garasyýa-garasy, merhemet pukarasy,
Garasyýa-garasy, merhemet pukarasy.
Ýow garaşýar garşymda, öňüne atdy meni,
Jan alynan bazarda gardaşym satdy meni.
Yza dönüp seslendim merhemetsiz birine,
Meni siz ursadyňyz, şu gäwüriniň ýerine
Türk – bu Altaýlaryň düýnki nerimi?
Ýolunda jan berdim, goýdum serimi.
Düşen torlaryndan sypynsyn diýe
Serdim aýagyna doglan ýerimi.
Gardaşyň sowgady – dökülen ganlar,
Maňa peşgeşmidi giden gurbanlar?
Men aýdýaryn: "Gaýy handyr aslymyz,
Bir çeşmeden – barlygymyz, neslimiz.
Dilim – dili, ýolum – ýoly, emel – bir.
Alnymyň ýazgysy garadyr gara,
Howadan elýaglyk ýolladym ýara.
Ýol – uzyn, el – uzak, ýetişmez eller,
Türklügiň ýaraly ýüregin sarap.
Pelek dözmüş ýüňi ýeten dilege,
Nälet Türke hanjar soka bilege.
Etmişmi – duşmana göwüs gerilse?
Günämi – türklüğe göwün berilse?
Orslaryň ganadyp taşlan ýaranyň
Ene ýurtda gardaşymdan görenim.
Seslensedim, ses çykardy her daşdan,
Näme tama etjek güňleşen başdan?!.
Näçe eli ganly çykdy oýundan,
Neýläýin, namartlyk barmyş soýunda.
Girdigim ýurdumdan dönderilemde,
Ganymyň akdygy serhet boýunda
Açan lälelerden bir bogdak örsem,
Türklük dünýäsine ýadygär bersem.

Gümrük postunuň başlygy ýaş ofiser öýüne gelensoň bolup geçen wakalaryň ejirine çydaman öz janyna kast edipdir.

Ynha, Boraltan köprüsiniň üstündäki ganly gyrgynçylygyň hasratly taryhy şulardan ybarat..

Internet maglumatlary esasynda taýýarlandy.

@ Kitapçylar. Taryhy makalalar